

Организация на обучение от разстояние за ученици с интелектуални затруднения

Маргарита А. Пачева
заместник-директор РЦПППО – Пловдив,
докторант „специална педагогика“ към ПУ „П. Хилендарски“ - Пловдив

Резюме: В настоящата статия се разглеждат възможностите за реализиране обучение и подкрепа за личностно развитие на учениците с интелектуални затруднения в условия на обучение от разстояние чрез средствата на информационните и комуникационни технологии. Прави се опит да се изведе адаптиран модел спрямо специфичните особености на учениците от тази група, като се анализира нормативната рамка, функционалностите на веб-базираните платформи и се извеждат условия за успешно приобщаващо образование. Поставя се акцент върху екипната работа, промяна на педагогическите взаимодействия, активното включване на родителя като ко-подкрепящ, необходимостта от квалифициран педагогически персонал за работа в интерактивна образователна среда, включването на технологиите в образованието, в съответствие с променящите се модели за организация на учебното време и предоставянето на равни възможности за реализиране на качествено приобщаващо образование за учениците с интелектуални затруднения.

Ключови думи: обучение в електронна среда, дистанционно обучение, подкрепа за личностното развитие, интелектуални затруднения

Organization of learning process at distance education for students with intellectual disability

Margarita Pacheva

Abstract: In the article, a review is carried out on the opportunities for educational and personal development of students with intellectual disability in a distance learning environment using current technologies in IT and communications. The article attempts to extract an adaptive model which to take into account the specifics of the students in the category. The adaptive model analyses the normative framework and uses the functionalities of the web-based platforms. In this way, the pre-conditions for the best inclusive education are formed out. The accent of the adapted model is on the team work, on the changes in the teaching interaction, on the inclusion of the parents as co-supporters in the process and on the necessity for staff qualification in the area of the interactive education. Further, the importance of the inclusion of new educational technologies in response to the changing models for teaching schedule and the introduction of equal opportunities are being discussed as instrumental in achieving of a high quality of inclusive education of special needs students.

Key words: e- learning, distance learning, personal development support, intellectual disabilities

Увод

През последната година образователната система в нашата страна претърпя редица промени в посока на активизиране на иновативния капацитет, модернизиране и внедряване на технологии в условията на една нова реалност, изискваща гъвкавост и алтернативни решения, с цел осигуряване на качество и непрекъснатост на образователния процес. Реформата, стартира през 2014г. с приемане на Стратегията за ефективно прилагане на информационните и комуникационни технологии в образованието и науката на Република България (2014-2020), една от целите на които е „създаване на равни възможности за всеки за получаване на качествени образователни услуги на нивото на съвременните изисквания и тенденции независимо от местоживеенето и обучението с използване на съвременни ИКТ“, реализира на практика през 2020 една променена учебна среда с нов потенциал, контекст и форма на прилагане.

Промяната на статуквото, вследствие на пандемията COVID-19 постави образователните институции в нашата страна в ситуация, в която следваше да се предприемат незабавни действия за трансформация на учебния процес в обучение от разстояние в електронна среда. Предизвикателствата бяха много – нормативна рамка, техническото обезпечаване с устройства, дигитални компетентности на учители и ученици, достъпността, ИКТ инфраструктура, сигурност и много други. Това, без съмнение, постави на изпитание българското училище, от което се очакваше да реализира новия модел с минимална подготовка, но в крайна сметка този кризисен преход успя да осигури най-силния тласък за оптимизация на учебния процес. По данни на МОН почти 90% от всички ученици, включително и тези с интелектуални затруднения са били обхванати по време на пандемията. Въпреки успешния старт и големият брой обхванати ученици, обаче смеем да твърдим, че за постигане на приобщаващо училищно образование, достъпно, универсално и адаптивно спрямо потребностите на всеки ученик, включително и на учениците с интелектуални затруднения все още представлява предизвикателство за участниците в образователния процес.

Основна част

Образователната политика на Европейския съюз по отношение на учениците със специални образователни потребности (СОП) е подчинена на правилото за равнопоставеност и равни шансове. В контекста на „новата нормалност“, в която учебната 2020-2021г. стартира се налага адаптиране и интензивно внедряване на разнообразни технологични решения за обезпечаване на образователния процес и адаптиране към нови високотехнологични решения, с цел осигуряване на непрекъснатост на учебния процес и условия за развитие и предоставяне на качествено приобщаващо образование за всички ученици, включително и тези с интелектуални затруднения. Приобщаването, както подчертава Янкова (2013) е непрекъснат процес, който изисква широк поглед върху личностното развитие и означава шанс за детето, то да бъде прието и ценено (Янкова, 2013). В тази връзка в условия на реалност, в която присъствения образователен процес е несигурен следва да се помисли върху това как образователната среда ще се адаптира към потребностите на учениците от маргинализираните групи, каквито са и учениците с интелектуални затруднения за постигане на качествено приобщаващо образование, защото тя- образователната среда е фактор и условие за личностното развитие на ученика.

Основна цел на настоящето изследване е да се изведе адаптирана рамка за реализиране на обучение и подкрепа от разстояние на учениците с интелектуални затруднения.

За целта ще се направи преглед на нормативните документи и указания като начално условие за реализиране на приобщаващо образование, както и на платформите, предлагащи гъвкави механизми за управление на ресурси от разстояние и предлагащи възможност за реализиране на качествено обучение и подкрепа чрез средствата на ИКТ.

Основен компонент за ефективното прилагане на обучение в електронна среда чрез използването на ИКТ на учениците, включително и тези с интелектуални затруднения е нормативното регламентиране на такова обучение, както и обвързването на ИКТ компетенциите с квалификационното и кариерно развитие на учителя/преподавателя/ресурсния специалист, за да може същият да отговори на изискванията, които поставя съвременното училище в условия на глобални промени, трансформация на учебния процес и развитието на технологиите.

Съгласно действащата нормативна уредба, обучението на ученици с интелектуални затруднения може да бъде организирано в дневна, индивидуална, комбинирана или дистанционна форма на обучение. Когато поради извънредни обстоятелства присъственият образователен процес се преустанови, по препоръка на Екипа за подкрепа на личностното развитие, по желание на родител и когато са налице обективни здравословни причини, налагащи това, обучението, както и дейностите от общата и допълнителната подкрепа могат да бъдат организирани от разстояние, чрез средствата на ИКТ.

Основни понятия свързани с обучението и подкрепата за личностно развитие от разстояние са: обучение в електронна среда, дистанционна форма за обучение и подкрепа за личностно развитие от разстояние.

Обучението в електронна среда (ОЕСР) на ученици с интелектуални затруднения е краткосрочна мярка и се прилага при извънредни обстоятелства. При него са различни средата, която е електронна и средствата - информационните технологии. ОЕСР се осъществява от училището, в което се обучава ученикът, а при невъзможност в друго училище, което предлага такова обучение.

ОЕСР при ученици с интелектуални затруднения може да включва:

Дистанционни учебни часове – с този термин обозначаваме часове, при които учителя осъществява педагогическо взаимодействие с ученик, чрез средствата на ИКТ. Часовете могат да бъдат синхронни или несинхронни. При синхронните учител и ученик си взаимодействат в реално време, а часовете включват синхронен урок и синхронно взаимодействие, а при несинхронните учебни часове се включва наблюдение на урок без взаимодействие с учителя и останалите ученици. Препоръчва се несинхронното обучение да се осъществява само в краен случай, когато е невъзможно да се реализира синхронно, поради особеностите в когнитивната дейност при тази група ученици. Учебният материал следва да се адаптира, според възможностите на ученика, което предполага активно взаимодействие между членовете на ЕПЛР. Следва да се вземе предвид и в каква степен е устойчив ученика с интелектуални затруднения и колко време може да остане ангажиран с учебни задачи в електронна среда и ако е необходимо да се индивидуализира времетраенето на дистанционния учебен час, който според нормативната уредба за всички видове подготовка при синхронно обучение от разстояние в електронна среда не може да

надвишава: двадесет минути - в началния етап; тридесет минути - в прогимназиалния етап и четиридесет минути - в гимназиалната степен (Наредба № 10 за организация на дейностите в училищното образование, 2016)

Самоподготовка – тя е средство за усвояване на компетентности. При учениците с интелектуални затруднения, при подбора на задачи за самоподготовка, трябва да се отчита потенциала за самостоятелно справяне, предпочитания стил на учене и наличието на ко-подкрепящ (родител, ресурсен специалист или друг възрастен).

- Текуща обратна връзка за резултатите от обучението – тя се осъществява при синхронно взаимодействие на ученика с интелектуални затруднения и учителя в електронна среда индивидуално или в група. Основен принцип, както посочва Левтерова (2020) при даването на обратна връзка относно постигнатите резултати от обучението на учениците със специални образователни потребности са положителната поведенческа подкрепа и положително приемане на детето като изискване за ефективното социално функциониране (Левтерова, 2020)

- Оценяване - то е сбор от степента на участие и постигнатите резултати от ученика с интелектуални затруднения, а ролята на учителя не просто да отчита постиженията, а чрез позитивния подход да насочва ученика към онова, което не може, през онова което може, като за целта използва адаптирани методите и инструментите за оценка чрез дивергентни задачи, интерактивни, игрови, проектно базирани задачи, портфолио и др.

Съгласно действащата нормативна уредба при ОЕСР родителите на учениците с интелектуални затруднения следва да осигурят необходимите технически и технологични условия, да поддържа редовна комуникация с училището, което организира обучението от разстояние в електронна среда, да се осведомяват за участието, успеха и развитието на ученика; да съдействат за спазването на правилата за провеждане на обучението; да осигурят редовното участие на ученика с интелектуални затруднения и своевременно да уведомяват за отсъствие по уважителни причини; да подпомага процеса на самоподготовка на и да съдейства за изграждане на навици за самостоятелно учене.

Когато учениците с интелектуални затруднения се обучават в индивидуална или комбинирана форма на обучение, част от часовете им или всички часове могат да бъдат организирани като обучение в електронна среда, съобразно индивидуалния учебен план.

За преминаване в **дистанционна форма** на обучение родителят на ученик с интелектуални затруднения подава заявление до директора на учебното заведение след обсъждане с ЕПЛР. Като общи условия за преминаване в такава форма са наличие на здравословни причини, удостоверени с медицински документ, издаден от медицинска лекарска комисия, че ученикът не може да се обучава в дневна форма (Наредба № 10 за организация на дейностите в училищното образование, 2016). В условията на COVID-19, когато е невъзможно присъствието на ученика с интелектуални затруднения също е възможно обучението да бъде организирано в дистанционна форма. Преминаването в такава форма може да се препоръча и от ЕПЛР, в случаите когато са налице обективни медицински причини.

Важно уточнение е, че дистанционна форма се организира само за ученици от V до XII клас, а по изключение само, когато ученикът е на лечение в чужбина за период над 30 дни и в класовете от I до IV вкл.

Дистанционната форма на обучение на учениците с интелектуални затруднения се осъществява чрез средствата на информационните и комуникационните технологии и включва дистанционни учебни часове, самоподготовка, текуща обратна връзка за резултатите от обучението и присъствени изпити за определяне на срочни или годишни оценки по учебните предмети от училищния учебен план. Обучението в дистанционна форма може да е синхронно или несинхронно, а за прилагането му училището следва да разполага с необходимите технични и технологични условия в съответствие с Държавния образователен стандарт за физическа среда и информационното и библиотечното осигуряване на детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие.

Дейностите от общата и допълнителната подкрепа за ученици с интелектуални затруднения, също могат да бъдат организирани от разстояние в електронна среда, чрез използване на средствата на ИКТ, при условие на преустановяване на присъствения учебния процес, когато ученикът е преминал на обучение от разстояние в електронна среда или когато е необходимо разширяване на общата или допълнителна подкрепа (Наредба за приобщаващото образование, 2017). Предоставянето на подкрепа за личностно развитие на учениците с интелектуални затруднения, както и други терапевтични дейности, от разстояние и в електронна среда се извършва по предложение на ЕПЛР и се реализира от училището, Регионалния център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование, Центрове за специална образователна подкрепа или друго обслужващо звено. .

Дейностите за подкрепа на личностното развитие на ученици с интелектуални затруднения също могат да бъдат синхронни или несинхронни. При синхронните се провеждат синхронни терапевтични и рехабилитационни сесии, както и занятия, и се осъществява синхронно взаимодействие на педагогическия или друг специалист с детето или с ученика, а при несинхронни се осъществява наблюдение на несинхронни терапевтични и рехабилитационни сесии, както и на занятия, без взаимодействие на ученика с интелектуални затруднения с педагогическия или друг специалист. Обратната връзка и при двата типа взаимодействия се осъществява синхронно.

Важен аспект при обучението от разстояние е защитата на личните данни, сигурността на учениците и учителите, възможността за управление на процесите и мониторинг. В тази връзка МОН препоръчва следните три платформи за реализиране на обучение и подкрепа за личностно развитие в електронна среда:

- **Microsoft teams** е част от облачната платформа Office 365 на Microsoft и е безплатна за всички училища. Освен удобен и интуитивен интерфейс тя се характеризира с висока степен на сигурност, надеждност и стабилност, като по този начин осигурява защитена среда за комуникация между педагогическия специалист и ученика. Разполага с редица инструменти, позволяващи онлайн комуникация, поднасяне на мултимедийно съдържание съхранение на файлове, споделяне и съвместна работа, създаване на класни стаи, качване на учебно съдържание, възлагане на домашни работи, електронни тестове и обратна връзка. Чрез Teams са достъпни и електронно-четимите учебници на някои от водещите издателства, а при абонамент се предлагат и допълнителни интерактивни материали – тестови задачи, видео, аудио съдържание, панорами, галерии и др.
- **G-suite for Education** е платформа на Google, която е достъпна за всички образователни институции в световен план. Освен високите нива на сигурност и удобен

интерфейс, които са изключително подходящи за реализиране на обучение от разстояние, нейните основни приложения позволяват осъществяване на видеовръзка със споделен екран, бяла дъска, на която може да се рисува, вгражда и експортира съдържание, класна стая за организиране и управление на задачи, e-mail, календар, уеб-базиран инструмент за обработка на документи, таблици и презентации, с възможност за синхронно редактиране, инструмент за тестове и анкети и др. Платформата дава възможност и за добавяне на приложения, интегрирани с Google, които добавят допълнителни функционалности към реализация на качествено приобщаващо образование, като например безплатен софтуер за диаграми и мисловни карти, екранен четец, брайлов дисплей и др.

- **Школо** е уеб-базирана платформа, която е разработена от българи и се смята за лидер в процеса на дигитализиране на образованието в България. Системата работи в тясно сътрудничество с МОН като е интегрирана с Националната електронна информационна система за предучилищното и училищно образование и нейните софтуерни приложения; облачната технология на Microsoft Office 365 и на Google G- Suite . Платформата предоставя възможност за комуникация с ученици посредством най-модерна технология, мотивира чрез игровизация на училищните задачи и предоставя инструмент за самооценка. Разполага с виртуална класна стая (платен модул), библиотека, електронен дневник, календар и статистика.

И трите цитирани платформи осигуряват директна онлайн комуникация между потребителите, мониторинг, поддръжка и обезпечаване на непрекъснатост в режим на достъп 365/7/24 и интегрират услугите си на устройства с различни операционни системи, което ги прави достъпни за голяма част от потребителите. Все още, за съжаление има ученици от различни социални и икономически групи, които нямат достъп до цифрово устройство или непрекъсната интернет връзка. Много често в тази група са учениците със СОП и другите маргинализирани групи. В тази връзка МОН предвижда допълнителни средства за закупуване на преносими устройства за нуждите на училището, което е регламентирано с Постановление №238 от 15.10. 2020 г на Министерски съвет. Допуска се и учебните заведения да извършват разходи за доставка на интернет свързаност по местоживеенето на учениците, които по социални причини не разполагат с достъп до интернет. Като друга възможност за обезпечаване на неприсъствения образователен процес можем да посочим и разходване на средствата, които се отпускат за ученик със СОП за осигуряване на условия за приобщаващо образование.

Заклучение

В епохата на ускорено навлизане на образователни иновации и промени при проектиране на процеса на обучение, от изключителна важност за реализирането качествено приобщаващо образование е включването на учениците с интелектуални затруднения в учебния процес – присъствен, дистанционен или в електронна среда. Новата реалност изисква създаване на различни механизми и стратегии за взаимодействие между образователната общност (министерство, училища, университети, специализирани обслужващи звена), семейната общност, неправителствени организации и др. за реализиране на приобщаването и създаване на положителен психоклимат, в който учениците, включително и тези с интелектуални затруднения растат и се развиват, за да участват като равноправни граждани на нашето общество.

В тази връзка можем да обобщим, че за успешното реализиране на приобщаващото образование като важни условия можем да посочим: технологичната и техническата осигуреност на педагогическите и другите специалисти, работещи с учениците с интелектуални затруднения; подбор на подходяща платформа за реализиране на обучение и подкрепа от разстояние, като по възможност ресурсните специалисти са включени в нея, с оглед улесняване на комуникацията и осигуряване на единно педагогическо взаимодействие; структурирането на план за обучение, съобразно индивидуалните особености на ученика с интелектуални затруднения; непрекъснатата колаборация на ресурсните специалисти с учителите за подбор и адаптиране на учебно съдържание, както и за реализиране на работещи стратегии в подкрепа на личностното развитие; приоритетно синхронно взаимодействие и силно позитивно и подкрепящо отношение, а при невъзможност за реализиране на такова да се използват други възможности; участие на родителите и конкретни ангажименти към тях по отношение на осигуряване на участието на ученика с интелектуални затруднения, поддържане на редовна комуникация; съдействие за спазване на правила и не на последно място преосмисляне на новата роля на педагогическите специалисти по отношение на тяхната квалификация и обогатяването на ключовите им компетентности, като важен детерминант за реализиране на качествено образование (Янкова, Квалификация за професионално развитие на ресурсния учител, 2020).

В заключение можем да кажем, че независимо от начина на обучение - присъствено или от разстояние, осигуряването на качествено образование на учениците с интелектуални затруднения следва да бъде приоритет на образователната институция, която като посланик на Приобщаващото образование ще съдейства за формиране на приобщаващо общество.

Цитирана литература:

Левтерова, Д. (2020). Компетентностите на приобщаващия учител- послание на приобщаващото образование за приобщаващото общество. Сборник с доклади и добри практики от Национална конференция: ресурсните учители и съвместното преподаване в приобщаващото образование".

К. Стоилова, М. Пачева (2020), Емотиконите като ко-подкрепящи работата на учителя на ученици със специални образователни потребности при оценяването на постиженията им; в списание "Образование и развитие", бр. 6, Пловдив.

Янкова, Ж. А. (2013). От интегрирано обучение към приобщаващо образование на деца и ученици със специални образователни потребности . Сб. Приобщаващо образование (сборник с научни доклади). doi: 978-954-423-896

Янкова, Ж. А. (2020). Квалификация за професионално развитие на ресурсния учител. Сборник с доклади и добри практики от Национална конференция: ресурсните учители и съвместното преподаване в приобщаващото образование"

Нормативни документи:

Наредба № 10 за организация на дейностите в училищното образование. (2016). Обн. ДВ. бр.73 от 16 Септември 2016г., изм. и доп. ДВ. бр.85 от 2 Октомври 2020г.

Наредба за приобщаващото образование. (17 октомври 2017 г.). изм. и доп. с ПМС 291 от 23.10.2020г

Национална програма "Прилагане на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в училищното и предучилищното образование“

Интернет източници:

Институт за изследване на образованието. (май 2020г.). Образование от разстояние:готовност на училищата и семействата за учене в онлайн среда. Извлечено от www.ire-bg.org

МОН. (2020). Насоки за работа на системата на училищното образование през учебната 2020 - 2021 година в условията на covid-19. Извлечено от <https://www.mon.bg/bg/100876>